

ФАКТОР СПРАВЕДЛИВОСТІ У ВИЗНАЧЕННІ ПАТРІОТИЗМУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОСТІ

В.В.Лісіцин

Україна, м. Запоріжжя, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Формування патріотизму традиційно вважається однією з основних функцій виховної діяльності. Однак, в положеннях чинного Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти поняття патріотичного виховання не зустрічається жодного разу. Не згадується там й про любов до Батьківщини. Замість патріота пропонується формувати компетентного, активного, відповідального громадянина України, члена європейської і світової спільноти. На відміну від патріота, який самовіддано любить країну та народ і готовий жертвувати собою заради них, громадянин є особистістю, що свідомо і сумлінно виконує свої обов'язки перед державою, але не стане робити те, що не передбачене правовими нормами і що суперечить її власним переконанням.

Чи є виправданим в сучасних умовах патріотизм, та чи потрібно сьогодні здійснювати патріотичне виховання? Більшості наших співвітчизників це питання видаватиметься риторичним і таким, що вимагає однозначної позитивної відповіді. Не сумніваючись в необхідності виховання любові до Батьківщини, ми все ж вважаємо за доцільне звернути увагу на аргументи тих, хто застерігав від надмірного захоплення патріотизмом. На думку Льва Толстого, бажання виключного блага своєму народові, яке називається патріотизмом, породжує війну. Цей принцип, що сприяв колись об'єднанню держав, став в новий час сіяти розбрат у відносинах між народами [с.48–49]. Саме роз'єднання і протиставлення народів вважав головною ознакою справжнього природного патріотизму Дмитро Донцов, але на відміну від російського письменника він вважав, що войовнича любов до Вітчизни є позитивною рисою [с.66,457].

Страшні події ХХ ст. продемонстрували, до яких наслідків призводить беззастережна любов до своєї країни та відданість її владі. Коли розпочалася Перша світова війна, населення провідних країн без вагань піднялося на боротьбу з ворогом, вважаючи свої дії виправданими та справедливими. Під час Другої світової війни більшість громадян нацистської Німеччини також не сумнівалася в правильності войовничої політики держави. На воротах концтабору Бухенвальду було написано

гасло: «Чи права вона чи ні – це моя Вітчизна». Його можна вважати класичним формулюванням сутності патріотизму, в якому зацікавлена державна влада.

Такий неусвідомлений патріотизм ґрунтується на емоціях та почуттях людей і засуджує спроби поставити під сумнів справедливість дій власної країни. Той, хто насмілиться зробити це одразу, буде проголошений зрадником та ворогом народу.

Беззастережна підтримка будь-яких дій своєї Батьківщини призводила до виправдовування не тільки захисних, визвольних, але й завойовницьких та винищувальних війн. Вважаючи, що вони воюють за інтереси держави, патріотично налаштовані громадяни дуже часто стають жертвами державної пропаганди, неспроможними визначити, в чому ж насправді полягають її інтереси. Хіба населення Німецької, Австро-Угорської та Російської імперії, підтримуючи їх боротьбу за історичні права в Першій світовій війні, замислювалося над тим, до яких катастрофічних наслідків для всіх трьох імперій може призвести ця війна? Чи розумів народ нацистської Німеччини, що знищуючи інші народи, він поставить їх перед необхідністю чинити шалений опір і неймовірними зусиллями добитися знищення цілісності самої Німеччини? Нажаль, патріотичні почуття заважають сприймати аргументи розуму і визнати справедливість слів Л.Толстого про те, що «кожний прояв патріотизму в одному народі збільшує реакцію проти нього в іншому» [с.443–444].

Любов до рідної країни безумовно слід виховувати, але вона не повинна бути сліпою. Таку любов завжди хтось використовуватиме в своїх інтересах, які дуже часто не пов'язані з благом для Вітчизни. Беззастережні патріоти зазвичай стають на бік «своїх» незалежно від того, праві вони чи ні. Їх патріотизм не базується на справедливості, а скоріше навпаки, визнає справедливим все, що начебто йде на користь своїй державі. Хід думок патріотично налаштованого народу влучно визначив визначний англійський мислитель Ієремія Бентам: «Саме ми завжди праві та інакше не може бути. Поряд з нами інші країни не мають ніяких прав. Якщо ми праві згідно норм взаємовідносин між людьми, то ми діємо справедливо, якщо ні, тоді ми праві згідно законам патріотизму, який є більш поважною чеснотою, ніж справедливість» [с.195]. Історія свідчить, що пріоритет патріотизму над справедливістю в минулому, як правило, завершувався кровопролитними війнами, і не завжди вони приносили користь тим, хто нехтував справедливістю.

Справжня любов передбачає готовність робити благо тому, кого любиш. У випадку підтримки дій своєї держави слід напевно знати, що ця підтримка дійсно принесе їй користь. Однак населення країни зазвичай не може правильно передбачити

наслідки своєї підтримки, бо не володіє повною та об'єктивною інформацією про міжнародне становище та тенденції його розвитку. Це може призводити до того, що не знаючи правди та порушуючи принципи справедливості, народні маси підтримують політику, яка шкодить і людству в цілому, і їх державі зокрема.

Якщо патріот бажає Батьківщині добра, він не повинен безумовно підтримувати все, що вона робить на історичній арені, а мусить з'ясувати, чи буде мати це для неї позитивні наслідки не лише у найближчому, але й в далекому майбутньому. Ігнорування імперативами справедливості в стосунках між народами іноді дають короткотермінові переваги, але в підсумку обертаються проти суб'єктів несправедливості. Підтвердженням цьому є згадувані події ХХ ст. Щоб не повторювати помилок минулого, слід відмовитися від виховання «сліпого» патріотизму і сприяти формуванню любові до свого народу, яка буде ґрунтуватися на справедливості. Свідомий патріот ставатиме на бік «своїх» тільки у випадках, коли їх дії є справедливими, і робитиме це тому, що лише такі дії принесуть для них дійсне благополуччя. Саме така особистість може визначатися як громадянин. Говорячи словами Цицерона, справжній громадянин живе «на підставі справедливого та рівного для всіх права» та «бажає всього, що спокійне і прекрасне в моральному відношенні» [5, с.90]. Громадянськість ґрунтується на свободі, любові до власної країни та справедливому відношенні до інших країн. На відміну від патріотизму, який підпорядковує особистісні інтереси державним і посилює міждержавне протистояння, громадянськість допомагає зняти протиріччя між індивідуальним, особливим і всезагальним, що спостерігаються у соціальному бутті.

Література:

- 1.Бентам И. План всеобщего и вечного мира// Трактаты о вечном мире: сборник./ Сост. И. С. Андреева и А. В. Гулыга. – СПб.: Алетейя, 2003. – С.173–204.
- 2.Донцов Д. Де шукати наших історичних традицій; Дух нашої давнини / Д.Донцов. — К. : МАУП, 2005. — 568 с.
- 3.Толстой Л. Патриотизм или Мир? / Лев Толстой // Полное собрание починений: [в 90 т.] / под общ. ред. В. Г. Черткова. – М.: Гос. изд-во художественной литературы, 1958. – Т.90. – С.45–53.
- 4.Толстой Л. Патриотизм и правительство/ Лев Толстой // Полное собрание починений: [в 90 т.] / под общ. ред. В. Г. Черткова. – М.: Гос. изд-во художественной литературы, 1958. – Т.90. – С.425–444.
5. Цицерон. О старости. О дружбе. Об обязанностях/ Цицерон. – М.: Наука, 1974. – 249 с.